

ЦРНОГОРАЦ.

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 16.

НА ЦЕТИЊУ, У СУБОТУ 8. МАЈА 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8.; по год. ф. 4.; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Довиен, предплата и све наручбине шаљу се уредништву на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Котору.

НА СПАСОВ ДАН.

Сваки народ у своме животу има тренутака који буде у потомству сладеке успомене сјећајући их на какав сјајан догађај прошле добе. Од како наш српски народ на црном Косову изгуби своју самосталност и окаља себе неслогом и издајством, од тога злокобног дана није у стању навести један једини тренатак, један једини догађај, који би у стању био да загрије крвцу слађанијем сјећањем каквог узвишеног дјела, гдје је учествовала бар половина да не речем цијели народ наш.

Тек огранци политичног раскомаданог Српства по грдној косовској погонији кадри су сваки од своје страже да изброје поједине моменте у којима се огледа: шта би уједињено тек Српство кадро било учинети!

Браћа Војвођани са поносом набрајају нам витешка дјела својих деспота. Крши приморје узноси имена својих синова, који не дадијаху змају отоманскоме да своја крила до дебела мора рашири, па их кати и у pjesми потомак потомку предаје. Синови и унуци Карађорђе, Вељка и осталијех шумадинских соколова радосно причају и опомињу се онијех јуначкијех подвига, кад им очеви раскрхаше ројске синцире својих силедија. Зелене пољане питоме Италије и крвава разбојишта по Беријанији у стању би били навести нам многе јуначке борбе, гдје је пресуђивала мишица нашега народа.

Сваки поједини дијо, сваки крај гдје српски народ живи, у стању нам је избројати по који дан у своме животу, из своје прошлости, и са истинскијем поносом рећи: то и то учинеше наши оци ил' ђедови на данашњи дан!...

Црна Гора, овај голи али драги крш, у коме се задржа политично слободан један огранак нашега народа и у само оно доба, кад су бијесни Турци на још бјешним хатовима око царскога Беча дилита се играли.... Црна Гора, она је у стању набројати дугачак низ славнијех

дјела, која учинише њени синови од прастарог све до најновијег земања.

Између осталијех да споменем један догађај новије добе, да се опоменемо Спасовдана у години хиљаду осам стотина и педесет осмој.

Нема црногорског сина, коме на данашњи дан неће нека сладка успомена, као тајна сила електрична, пролећети кроз душу и срце, кад се сјети Граховца и Спасовдана.

То је један факт најновије повјеснице нашега народа у овом крају, који нам може послужити за примјер, шта је у стању учинети слога и пожртвовање за свету ствар народну у часовима искушења.

Није пала бирана сила отоманска наврла на праг мале Црне Горе са одабранијем оружјем и осталом убојном справом у сваком изобиљу!

Шта хоће и на кога се потежиле те поносите цареве левенте?

Ено ти одговора у јавку јадне раје сиротиње около Грахова!

Јуначки кнез Данило не могаше „слушати бољу, ни гледати ту невољу, да му Турци браћу кољу“.... он пушти јато својих соколова да плате немани азијатској за безобразну продрљивост и за проливене сузе околне браће своје, која још пиште у гадноме ропству гледајући на све стране свог спаситеља!

Освануо је Спасовдан — дан спасења човјечанског — дан спасења српске сиротиње на Грахову и около Грахова; дан сјајне побједе црногорске у коју је ушлетено име Д а н и л а и Мирка на понос имену српскоме а на срамоту и грдану погонију цариградских делија. Брдо и долина у накрст на четири стране по Граховцу лежи покривено мртвицама лешинама дрског нападача. Већи ками утече да понесе гдне гласе на Восфор своме господару, да га на јаде поздраве пријем гласом из убаха....

Црногорци послаше лаке гласоноше на срп-

ско Цетиње своме господару, да му на појутарју Спасов-дана честитају сјајну граховску побједу.

Танка брзојавка понесе по свијету глас: шта коме донесе Спасов-дан и Граховац.

Свако чисто и право срце српско и остале браће Словена заиграло је у грудима кад је разабрало турску касапницу и витештво мрких горштака; а Турцима и браћи њиховој како је било тијесно у грудима, многи и дан данас може вам дати одговор.

Трећи дан стиже на равно Цетиње побједоносна војска црногорска пјевајући и са шемлуком из пушака за знак весела и добивене битке. Захвалише богу јуначки борци у цетињској цркви на његовој силној помоћи. Окити се Цетиње ратним без броја трофејима. Ту је било вијети на хиљаде убојнијех турскијех пушака, алај барјаци, сабље димискије, сви топови, бијесних хатова, сва хазна и оправа и т. д.

И данашњи дан љубопитном путнику који жуди да види све знаменитости добивене у разном доба на разнијем пољанам у борби са Турцима, међу онијема које су још у животу заостале, ваћи ће велики број на Цетињу изложених сваковрстних убојних ствари. Међу осталијема сваком гледаоцу унашће у очи један велики табло, на коме су поређани турски нишани и различне медаље те их је на Спасовдан Граховац даровао Црногорцима; па ако му ко ближе очи принесе видјеће крај полумјесеца многе медаље са ликом прекоморске Инглешке краљице, којима је даривала турске груди за јунаштво на Севастопољу, кад шћеде запад у свени са османлијом да окуша снагу московску. Ко ту слику види, том ће пасти одма на ум, какав је цвијет душманске војске на Граховцу потрвен!

Црногорац слави двојако Спасовдан. Једно, као успомену спасења рода хришћанског и измирења неба и семље — а друго, за вјечито

ПОДЛИСТАК.

ОГРАНЦИ ИЗ ИСТОРИЈЕ ЦРНЕ ГОРЕ
НАПИСАО ВУК ВРЧЕВИЋ.

III.

КРАТКО ПРЕГЛЕДАЊЕ ОМЕР ПАШИНЕ ВОЈНЕ
НА ЦРНУ ГОРУ ГОД. 1853.

Посље жабјачког војевања хтио је свијетли кнез Данило, као нови господар Црне Горе, свечано Божић да прослави, и заове неколико првијенаца Црногорских и Брдских, међу којим је био и ријетки старац Стеван Перковић Вукотић шенатур; и тако смо по старинском обичају онога народа, бадњацима, пуцањем из пушака и топова, и свакојакијем пјевањем весело Божић провели у најбољем друштву. Но Турци не дадоше се до малог Божића (нове године) овако веселити.

На Божић дан, испред ноћи, дође кнезу, недовољни глас, да се на све стране окупље силна турска војска, и да мисли ударити на Црну Гору, под управом Серашћера Омер Паше; које се трећи дан обистини, јер прва удари на село Мартиниће у Пипере пред којом је био Осман Паша Скадарски.

Одмах кад ови немили глас за кнеза и све Црногорце присије, учини кнез један договор са своја два стрица, Пером и Ђорђијом, и с оним старешинама те су на Цетињу божићевали, како

ће војску турску дочекати, и на које стране, и колико ће које војске опремити. Будући да ово није први пут Турци на Црну Гору ударао, и са свију страна, тако се сви сугласе, да ће с четири стране ударити (као што се посље и обистинило), т. ј. једна војска на Црмичку Нахвију, друга у Брда, пољем од Мартинића, трећа преко Острога, а четврта од Грахова.

У Црмичку спреми дакле кнез г. Борђију као предводитеља оне Нахије; у Мартиниће г. Пера и Серадара Мила Мартинковића; у Острог својега брата г. Мирка; а он с катунском Нахијом оде у Кчево, да не би Турци про Плашанице продрали од стране Никшића, и да се неби сјединили с оном турском војском и уаптали Црну Гору у тор.

Главни заповједник од све четири турске војске Серашћер Омер-паша, учинио је свој средоточни логор у Спунско поље, откуда је посље, због велике зиме, морао прећи у Шехер Подгорицу, где се до мало дана вјенчао с трећом женом, и одонуд је своје заповједи на све стране оправљао, војне извјештаје примао, и с нужним набављао оне двије војске од истока т. ј. од Црмичице и Мартинића.

Многи су погранични Црногорци, сердари и војводе са заклетвом увјеравали да је било турске војске на четири стране регулаша и народје, босанске, херцеговачке и арнаутлука од 60 до 70 хиљада.

Пипери, а особито Мартинићи, у први бој јуначки су се подијели, али кад су вијели да је непрегледна турска војска, и да јој се не могу одржати повуче се у оне кршовите планине, а све старце, жене и ђецу посакрива кроз оне горске пећине, а све четворonoжно спреме у унутреност Црне горе, пут Мораче и Дробњака.

Около двије стотине породица, по све сиромашних, долеће на Цетиње, гладних, голих, босих; и ко ту муку и љуту невољу није видео, не зна цијенити људске жалости. Стотину грбавих старца и старица на штапу, у највећи јек од зиме, ће по свијегу босоноги газе; многе жене с колијевкама упрћене, и у њима јадна луда ђеца од сисе, многе упртле по једно и по двоје ђеце около врата, ничим друго покривене него једном прљавом струком испод које вире голе ножице биједне ђеце.

Кад их угледасмо ја и ађутант Бјеладиновић, који смо сами су два послужитеља били на Цетињу останули, свак може лако домислити се, како нам је на срцу и на души било вијети оволико најнесретнијега роба и гроба. — А сад? упитасмо један другог. Ласно је било наситит их, но ће су куће за оволики народ? Ту није било времена да се разгађе, но да се погађе ће ћемо с њима. Најприје понунимо сав манастир а оно претече, по неким манастирским појатама и у двије кошушке. Имали смо срећом

сјећање јуначког полома душманског; уз то обавља се по закону првеном спомен оним витезовима, који су пали за нас и образ, за крст часни и слободу златну!

Лијена је ово успомена, коју ће нараштај нараштају као аманет предавати, да се светкује и слави спомен Граховца и граховачких јунака! А кад ће се светковати дан и спомен избављења цијелога нашег народа, који под туђинским јармом стеће; кад ли дан политичног уједињења и праве слободе, као што чине други сретнији народи?! Наша народна пословица, која вели: „ко разгађа у нас, непогађа,“ упућује нас да ускоримо.

Без народног васкрса, нема ни народног спасења! Ш. К.

БУГАРСКИ ГЛАС.

(Наставак.)

Теги, теги крва сиротињска,
Падај, падај росо крвава,
Расте, расте жеља освете!

Нас, Бугаре, треба сажаљевати! Наш дијетишки и ропски страх помрачава нам очи, и не да нам да познамо истину, да су Турци пет пута мањи од нас, а духовно да су десет пута слабији. У јевропској Турској живе четрнаест милиона хришћана и два милиона и шест стотина хиљада мухамеданаца. Нетреба још заборавити да је од тих један милион порекла словенскога и арнаутскога. Дакле како могу два милиона да угњетавају четрнаест милиона људи? Да немају она два милиона већу физичку снагу или већи природни ум и образовање него ли онијех четрнаест милиона? Одговор је јасан на то питање. За физичку снагу наших господара не треба ни да говоримо, а што се тиче природнога ума и образовања њихова, узмите хришћанина првога, којег сусретнете и сравните га са најобразованијим Турчином, па ће те виђети да Хришћанин има десет пута више природнога ума и пет пута више образовања, него Турчин.

Сиромаштво, глад, тешки послови и непрестано угњетавање доста је, да убију најсилнија и најумнија човјека. Но ми видимо, да бугарски народ при свијема тим неправдама иде с дана на дан напред, а његови господари постају међутим све гапуваји, и то је доказ, да он има у себи животне силе човечанске.

Па када је тако, зашто неустане бугарски народ и зашто не збаци несносни јарам? Зар се већ тако привикао да га носи? То би било противно здравоме разуму, било би противно самој природи. Све што живи то тежи своје благостању, тежи за слободом, а за то да човјек своим непријатељским притисак немора да буде човјек, доста је да буде животиња. По томе дакле трпљивост бугарска има са свијем другим узрок. Један од главнијех узрока то је, без сваке сумње, народно незнање, простота и наше разједињење. Други је узрок, што народ не види и не зна главни извор своје бједи, он види толагу, која га бије, а не онога, који га бије. Тако на примјер, ми смо устали са свом снагом да се

боримо с Турцима, а оставили смо Турке да нас утамаљују. Шта више ми им још дајемо адресе захвалности! А који народ незна узроке своје бједи, тај не може да зна ни путове ни средства, којима би се могао избавити, и прибјегава, или боље да кажемо, тражио их је тамо, гдје их није могао наћи.

Кад смо се увјерили, да нам Турци неће дати добровољно што је наше, онда нам неостаје ништа друго, него да прегнемо сви живо, да подијемо дијетишке пелене па да јуначки устанемо на оружје и да га не оставимо докле, док не добијемо оно, што треба једноме живом и слободном народу т. ј. док не будемо потпуно слободни. И када збацимо турски јарам, онда треба да уредимо своју државу сами са најбољим уредбама просвећенијех народа, као: Американаца, Белгијанаца, Швајцара. А ако ми усчекамо, да нам султан да народна и човјечанска права, ако узчекамо да нам кадије пишу законе а ми сједимо са скрштенијем рукама; ако будемо чекали, да дођу јевропске силе, да нам изгоне Турке, онда треба да престанемо и говорити о народнијем пословима и о народној правди.

Какву корист има бугарски народ од турских реформа, од хатихумајума, хатишерифа, и т. д.? Никакву. Речи ће нам се, турско ће правитељство увести у својој држави уставности и т. д. Ми нато велимо: Блажени, који вјерују!

Турци ће издавати законе и правити реформе само да замажу очи другима и да извршују своје планове. Осим тога турски закони пишу се у томе духу, да Бугари треба да су робови, а Турци — господари. Који нште народну слободу, слободну државу и човјечанска права, тај треба да се приуговори мушки и да употреби све силе, сву пажњу и сва средства, која су потребна за бој, т. ј. да прежали свој живот, па да узме пушку, сабљу, револвер, нож, виле, косу, који шта може и који што има и да откупи слободу и отачаство своје. Но сваки Бугарин треба да има пред очима ово: Што се више Бугара, Срба у Босни и т. д. дигну, толико ће се мање пролијевати крв и толико ће се лакше постићи циљ. Питате, зашто Филип, Понајот и најпослије Хади Димитрије не могаху да изврше оно што је требало да изврше? Они идонше против Турака, али се не сјединише с Бугарима и не имаху у руци никакву другу силу, осим силе у своме убјеђењу и родољубљу. Хади Димитровци од самога почетка и од трагичнога свршетка њиховога великога дјела, бјеху осуђени да буду жртва. Дјело њихово као и свако часно и народно дјело, које рађа света љубав к народу и слободи, донело је извесни плод, јер је сјеме пало на узорату њиву, која ће да роди народно ослобођење. Но они требаше да погину.

Да се Хади Димитријев покрет зачео изнутра, он би се са свијем другима свршио. Сјетимо се, како је велики и чувени муж Мацинија, спремио своју браћу Италијанце, направио им програм како треба да раде и како да устану и његов помоћник и брат Гарибалди имао је да иде из провинције у провинцију и да изгна све тираније и улици. И најпослије с 1,500 вјернијех јунака

уђе у напољску државу, која је имала 150,000 бајонета, изгони крвника напољскога цара, побједи аустријску војску и уједини италијански народ у једно цијело тијело. А да славни муж Гарибалди и његови јунаци не бјеху пригрли брата од своје браће зар би они могли довршити славно и велико дјело своје?

За то и ми мила браћо Бугари, треба да имамо пред очима велико дјело Мацинија и Гарибалдија и да се спремимо сви и на све стране, гдје живе Бугари. Тако исто да се спреме и наша браћа Срби у Србији, Босни, Херцеговини и у Црној Гори, па да се подигнемо сви братски и будимо увјерени да ће бити пobjеда наша; а Турци ће бити узгнани на све стране и неће их се више ни виђети.

(Наставиће се.)

ДОПИСИ.

КОТОР 3. Маја. — Допис из овог мјеста у 15 броју нашег јуначког „Прногорца“ те се односи на злобу забрану овдашњег католичког епископа Маркића о крштењу скоро рођеног ђетета поморског капетана г. Јосифа Жбутиге, много се је свакоме допао, ко правичност и истиност поштује.

Опацивши прексиноћ да је овде сипао с Цетиња француски лекар Његове Свјетлости књаза Николе г. Фриле и с њиме један од књажевских тјелохранитеља, одма се сјети да су послији од књаза Николе да га заступе при крштењу поменутог ђетета г. Јосифа Жбутиге, па баш тако је и било. —

По жељи исте фамилије г. Жбутиге, ту исту вечер лекар г. Фриле и књажев тјелохранитељ пођоше на Прчању у мјесто где фамилија г. Жбутиге станује и тамо преноћише. — Њих је до тамо допратио овдашњи прногорски агент г. Петар Рамадановић, који се ту вечер опет повратио овде. — Јучер у јутро фамилија г. Жбутиге посла лађу да ође прифате истог агента г. Рамадановића, будући колико сам могао разумјети, књаз Никола наредио је и овоме да га г. Фриле-ом присуствује на крштењу.

По жељи Њ. Св. књаза Николе, да се избегну недовољности, које владика г. Маркић непутно изазивао, као да се хтједе да осујети. Био сам чуо од доброг пријатеља да ће при самом крштењу ђетета бити неке противности, ако само г. Фриле изјави да он кумује у име књаза Николе. И баш натера ме љубопитство на непожални труда већ пођох јучер управо на Прчању у цркву. Кад ево је једна жена носећи дијете уљеже у цркву, а одма за ђететом књаза Николе заступник г. Фриле са г. агентом Рамадановићем и са књажевим тјелохранитељем. У цркву се пак било прикупило много госпођа и господе прчањске, но управо не бих знао, дали су били дошли из љубопитства да виде церимонију крштења, или каквом другом намјером, т. ј. побојали се, да неби насилно кумовао ђетету један православни, особито књажев тјелохранитељ, који је једно у народно прногорско ођело са оружјем био на кићен. Дакле као што сам се падао започео се нека противност од стране местанског г. пароха који је имао да крштење изврши, т. ј. пре но

доста хљеба, бешкота, ориза и ракије, које нам је аустријанска влада одмах у почетку послала, и кнежевих дрва, те кроз двије уре све би намјештено, хљебом нахрањено и ракијом напојено и ватром огријано; и тако им се једва дух повратио.

Осим ових породица многе су изостале на Црнојевића ријечи, јер је знао Кнез да нема за више мјеста на Цетињу, којима смо по заповједи Господаревој опаме на своје вријеме шиљали по три палете на свако чељаде, како могу себи хљеба купити. — Достојно је споменути велико веледуђе старог протопопа Андрије Пејовића из ријечке Нахије, који је продавао из своје житнице овим сиромашним породицама 4 багаша, т. ј. 120 млетачких литара кукуруза за талије, а сувише, у своја три млина без икаква ујма самлно.

Но да се опет повратим о боју. Г. Перо и сердар Мило јуначки али врло опасно по њих и по њихову војску, да би прије притекли у помоћ Црногорцима, који су у манастир Острог били опкољени, превезу се у нека корита с ону страну воде Мораче, у којима једва се могу превести четворица, и кад дођу у село Вражегмце кажу им неки старци да је г. Мирко, брат кнежев, и знаменити јунак и сенатор Новица Церовић су 29 Црногораца и с калуђерима затворен у горњем манастиру где је свети Василије, и да су их Турци опколили, и да су

прошли три дана и три ноћи да се јуначки бране гледајућ смрт пред очима.

Кад чуше г. Перо и сердар Мило ови немиле глас, полете као толико крилатих лакова пут Острога, али се изненада стуче с једне 200 турског солдата, те једни на друге крвнички јурише и помијешају као вукови у торини. — Неумрли јунак Буро Прелов Мартиновић, ондашњи капетан перјаниччи, они је дан три турска солдата под мушкетом живе уфатио и свезао, па последи на Цетиње живе довео, где су до свршетка боја живјели и повраћени Омер Паши с осталијем заробљеницима. Многи други Црногорци од Перове војске посјекли су по двије главе. У све донешено на Цетиње 76 глава турскијех и много мушкета и сабаља аскерскијех.

Они Црногорци који су више од једне главе посјекли, нијесу могли носити читаве главе, него су само носове и брке видали, и на један штапић наизвали. —

Срећом, није Црногорце, онај дан, опазила она већа и главна турска војска из манастира Острога, а кад Перо помоли на поглед манастира и виђе да је множица турске војске од прилике 5 на једнога Црногорца, рече сердару Милу и неким Бајичким главарица: „Ја бих, браћо, да се без мање бруке и наше погубије истим путем повратимо, кад је Бог и св. Василије дао, да су Мирко и Новица с дружином епо побегли у горњи манастир, где им сва

турска ордија не може наудити, јер имају чебане, хране и воде, и кад је Бог дао да смо данас доста јунаштва учинили. Видите ли колика је сила турска војска око манастира с топовима? Ми им не смијемо ударити, но да потрошимо наше главе у лудо јунаштво; а да би смо им и ударили, навреће Дервиш пашина војска с Планинице, а ми немамо је бјежати, ако до тешке муке буде, него у воду.“ Тако се поврате сви превозећи се у ономе истоме кориту, и пренијеше собом три мртва и петнаест рањених Црногораца, и удружише се с војском књажевом у Церницу на граници Кечава.

Од почетка, кад се бој задио, ја и г. Бјељадновић пошизали смо жене у Котор за пушчани прах, и онамо шиљали где је недостајало фишека. Имали смо 25 људи Подгоричана, те на Црнојевића ријеку живе, који су као вјештаци дан и ноћ фишеке савијали а припомагало им је неколико ђеце Цетињске.

Примали смо од много страна новце, као од рускога консула у Дубровнику г. Јеремије Гагића, и од Аустријске владе, преко ондашњег циркула Которског г. Стефана Дојин; од православног опћинства трестинског у један пут шест хиљада у сребру Бавареза, и најпосље од једног непознатог доброчиња, преко Шпичара Гопчевића, трестинског трговца хиљаду златних дуката.

Посље обавили смо ценосредствено, да је

што ће се ишта почети, приступи речени г. парох г. Фриде-у и упита га оће ли он дијете крстити баш као да је он прави кум, или као заступник књаза Николе. — Кад то разумје г. Фриде па и агент Рамадановић, да другичје неће крстити, већ као заступник књаза Николе. — Кад то разумје г. парох одговори да неможе ништо да тако допушти већ само, ако жели г. Фриде да у своје име крсти и да се он као прави кум сматра, изговарајући се да такву строгу наредбу има од свога епископа из Котора. Али госп. Фриде није отио да тако пристане, него се он и г. агент Рамадановић томе противљаше, за цијело по сата, и чух у сваку другу ријеч ће г. парох изговараше да то до њега није, већ му је таква наредба од госп. епископа дата. — И да се томе крају дође, г. агент Рамадановић рече: да ако неможе да буде дијете крштено и у црквеном регистру записано, како г. Фриде кумује у име књаза Николе, да они намах одлазе. Г. парох се најпослије склони и допушти да се у црквеном регистру запише, како дијете ће крштено од г. Фридеа, као заступника књаза Николе. Тако се доврши крштење. Оће ли сад г. парох од свог епископа због тога што претријети видио.

Овај је догађај оставио врло нервијатан утисак у нашем становништву, јер нико није могао ни помислити, да религиозна занесеност може у данашње вријеме тако далеко ићи. То што се један витешки владајући књаз примио кумовања нашем суграђанину католичке вјере, могло је свакога само обрадовати, јер је мимо другог то један чин, који нас упућују да се нераздвајамо због вјере, него да се љубимо братски. Но цијела кривица у томе не баца се ни на кога толико колико на самога г. бискупa Маркића. Од њега се то није могло очекивати као од чојека образована и уважена, због чега га је наша општина изабрала и за свога почаснога грађанина и то баш на предлог оншт. сајетника г. Стевана Бјеладновића, који је скроз православан. Тешко да се г. Бјеладновић неће сада покајати, што је пренагано с онијем предлогом, јер овај поступак бискупов осуђују и сви разборити католици.

Н. — ЕРЦЕГ НОВИ, 28 Априла. — Баш дапас читасмо у трјестинском „Осерватору“ један брзојав из Пеште, у ком се каже да је некаква мађарска прокура искала допуштење од сабора пештанског да би могла опет ставити под процео нашег љубљеног србина д-ра Светозара Милетића, и сабор је допустио да може. Овај глас много нас је изненадио и опечално; изненадио нас је за то, што, ками мишљасмо да је пештански сабор увидио, да није Милетић сам, него да су уз њега сви Срби, који живе у Аустро-Угарској царевини и изван ње, те да се неће титрати народом, који не прима олако мађарске увриједе. Мишљасмо да у сабору сједе људи, који се бригу за слогу и благостање свију народа у Угарској, а не, који гледају да се сјеме раздора ове већма сије и тим разни народи Угарске у сукоб доводе; јер да није то тако, сабор неби био допустио да се Милетић невинно осуди у Вац, и ни сада дао допуштење да се опет под процес

стави. Шта више дужност је сабора да иште од владе да се пушти из сабора невинно осуђени члан сабора, а не на ново да се издаје; али јест, у сабору су Мађари а Милетић је рац, па се не треба зањ бринути, или да боље речем: треба се зањ бринути да остане у Вацу. Па како Србина да неопашава овај глас? како да му се не смрне пред очима, те да једном за вазда прекине сваку и најмању свезу са Мађарима, а вријеме ће брзо доћи, кад ће Србин упитати Мађара за Вац и остале ране! Али нека, Милетић је јунак, ког не треба соколити, издржаће он постојано сваку муку за народ свој, а уздамо се да ће и народ знати своје дужности те да неће пустити да му свако тресе на врат, него ће од једном рећи: стани доста је твојих!

Новости од онде баш важних нема, него ту ономадне дођоше овђе четири батаљона мађарски војника, и тако има овђе сада више војника него становника, а сваког параброда довози се силна рана, те сами незнамо шта ово значи? свака своју руку узима, а Боже дај, што ће бити за боље.

Још да вам причам како Мађари од Боке зазиру: тек су дошли, питали су официре, које су овђе затекли, смију ли ићи дању путем до Игала, јер су им веде рекли да ће им мурлаки нос осјећи; на што им официри одговорише: да смију не само дању, него и ноћу, јер рекоше: од кад смо ми овђе још се није десио случај да нас је ко дирнуо; истица мјештани се снама недруже, нити долазе на пијацу кад наша музика свира, али то не мари нити, јер овђе није обичај као по осталим варошима; овђе се држе талијанског обичаја а ви знате да у Млечима док су биле под Аустројом неби нико дошао на пијацу, кад би музика ударала. Али покрај свега увјерена још се плаше и мало се види, би рекао да се Мађари добро сјећају Боке! но нека буду увјерени да их нико неће ни прстом дирнути, само ако се они узбуду поштено владају. У Рисан и Грбаљ нијесу дошли Мађари, јер их оншттина није хтјела прихити, него су отишли ловци, који су пријед овђе били.

Они дана дошао је у Суторину један турски судија са десет пандура да суди раји и да прегледа њеке размјерице око винограда између турски и аустројски поданика.

ИЗ ПОДГОРИЦЕ, 29. Априла. — Тужни дани нечувеног нашег робовања трају још једнако, и ако су за који часак блажији. Порта је у овој вароши низам поставила, које би имало да овдашње Христјане чува од руку безбожних Турака, али они су слаба заштита против турског варварства, које се у овој вароши досад чињело, па и на граници због чега је доста путах великих жртава падало у сукобу са Црногорцима.

Хајдар Лекић та најљућа звијер и душманин Христјана, велике је жртве починио, и у народу велико безбожничко име стекао, да су се само злици око њега сакупљали, који су по народу зулум чињели и народ ослабљивали. Његова злочинства и свирепост до тога је допирала да је наговарао Турке да оружаним кроз христјанске

куће иду који су за инад кубурама у бачве винске пудали и вино просипали. Шта више кад му је нестало новаца шиљао је жагрук (мараму) да му трговац христјански по 100 или 1000 гроша пошље, које је морао учињети, само да жртва њихове силе не буде. Много би било, кад би вам изређао шта је ова људска звијер крвави Хајдар починио. Он је после смрти тај отров фанатизма у лијепог наслједству оставио садашњем Халил-Спахију који је до скоро забит подгорички био, но које га мушир скадарски са његових поступака диже да се у народу мир одржи.

Сва ова њихова разуздана нечовјечност над Христјанима укинута је, а такођер и других Турака, који данас по вароши ни оружја носити неће, знајући да им од потребе није, поред толиког низама, који на народ пазе, а колика би слобода била, кад би их висока порта у низам стрпала, јер ипак не штеде учињети зла гдје узмогу особито Црногорцу, који ни кап црногорску вијети не желе; јер ако вук промјени длаку али ћуд никада.

Има година данах од како са пријетњом наговара садашњи забит подгорички овдашњег трговца Арса Радичевића, да мора из Киш-ма-хале фамилиом предизати на друго мјесто јер му није мило да влах поред његова харема живи, говорећи да у њега и Црногорци долазе. Но при свој овој забитовој пријетњи Арсо се не хтједе дићи, већ отиде муширу у Скадар, код којега слободу изради, да остане на своје мјесто, са којим се ових дана ова фанатична распра доврши, на задовољство Христјана.

На сами Ђурђевдан кад су Христјани крсте носили око Подгорице по свом ваздашњем обичају, покушавали су Турци варошки тајно што гођ учињети (као што су у прва времена и крстађали ко ће га погодити) те једном Алексићу који је при колу стајао једно момче турско Јуко Калудерчић извуче 12 цекина цесарски, те их понесе кући. Кад је овај Христјанин ставио руку у џеп, али му нема 12 цекина, који одма кроз народ почне тражити, обећаваши мецидију ко насочи да ће му дати; једно дијете христјанско насочи на истог Калудерчића, којега Алексић пред забитом поведе и са строгом истрагом и претњом Турчин каже царе и донесе 12 цекина које забит преда Алексићу, а Турчина стави у аџу, за којега обећа забит да ће га штаповима тући што је покراо и народ помутно.

Долазак владике Мелентије у овим крајевима грдније вашар учинио који је најзад три године распуштао Јеку Маркину из Пипера за 1000 гроша. По распусту, иста је жена неваљало у народу живила која пође за једним човјеком невенчаном, која је двоје деце с њим имала, но преко и овога човјека заљуби се у Халила Тоску подгоричанина која остави децу на се потурчи и добије име „Фатима.“ Због овога грдно је народ разјарен на поступање Мелентијево, а у Куче својој Јепархији ни доћи није смије, почем је разумно да му Кучи пријете ако би учинио какви распуст да га жива пуштати неће, те је тако морао посљедњи пут из Подгорице поћи побијећи.

ове хиљаду дуката послао кнез српски Александар Карађорђевић од његова властита тобоца.

Било је више поћи, кад сам омркнуо па освану за столом пишући свуда и свакоме. Много од ових писама подписивали смо ја и Бјеладновић, која су у хити морала послана бити, и која су од мање важности, и за која смо били влашћени од Господара, а ова важија морали смо кнезу у Церово шиљати да подпише, је му је био пошље главни догори.

Бе је која војска турска у први мах у Црногорској граници улегла, и свој окоо учинила, може се рећи да се није с мјеста помјерила, јер су се они бојали из окова нападати на Црногорце, а тако исто и Црногорци нијесу смјели ударити на турке, који су за бој сходно мјесто свуда били изабрали и на околу топовима утврдили, него су једни друге чекали кад ће који на кога ударити; те тако трајући, Турци се нијесу могли ријешити на ударац, него на дочек, али су опет свуда на све стране робили и палили обилна села.

Овако је, може се рећи, стајало петнајест дана али и више, због горенаведеног разлога, а највише, мени се чини, зато што су Црногорци и Брђани пресекали свако војно спорузмјене између оне двије војске турске од Грахова и Никшића, и друге двије од Мартинића и Примнице, као што се увјерело кад су стражари црногорски три пута турске књигоноше

фатали и с књигама кнезу водили; који су узалуд ходили крадимице и странцугице к Омер Пашу у Подгорицу и из Подгорице за Никшиће.

Кроз ово вријеме црногорски стражари чеће су пута нападали на све четири стране на оне турке, који би се одвајали каквим послом од логора, као н. пр. кад би водили коње да их напоје на воду, кад би ходили да беру дрва или да чупају траву, те тако многе турке убијали и коње им отимали.

Кроз ово исто вријеме уште Црногорци, на све стране, расасута писма од Серафћера Омер-паше на сва црногорска племена, нашим језиком и ћириловим словима, која је, као што се после разумјело, писао неки поп из Подгорице, по заповиједи Омер-паше. Ево у препису једнога од ових писама:

„Од мене Омер Паше Серафћера све цареве ирмелинске војске, свијема кнезовима, војводама, поповима и свему народу црногорскоме и брдцкоме, селам. —

„Чујете и видите да ме послао мој и ваш честити султан с војском од које се нијесте кадри оборити, а камо ли је дочекаати, да се сви у челик претворите. — Мени је заповијено од мога честитог Падшаха да вас покори и тербије учиним, зато што сте сехаси учинили; а знате да је Црна Гора царска земља јошт од Косова, а ви се као хајдуци одметнусте по наговору ваших душмана, а особито откад вама

дође из Русије безумни Зеко Стапков Петровић и превари вас да га је руски цар Никола за кнеза и Господара Црне Горе прогласио. Кад сам ја дошао с војском увјеро сам се да фукара црногорска нема никаква кабајета него Зеко и Москов, пак нећу гријех на душу пред хак талом носити, ни јадну црногорску фукару робити и палити, нити под сабом мушко и женско окренути, него ево јављам свему народу и пишем вам да ми се покорите, и за мој скут пријенете без ваше погубије и вијечне пропасти, која вас неће мимоћи ако ме не послушате; а давам ви јемца Бога и моју серафћерску ријеч и вјеру, да ће вас наш премиљостиви султан примити као своју децу, и опростити вам све што сте до сад урадили. Свако ће племе имати својега старјешину, којега народ изабере, цркве ћу вам и манастире све поновити, које су вам турци од баба земана срушили, и никаква вам данка ни харача неће бити, доклен се ови Падшаха у животу уздржи. Добро се промислите да се после не кајете, кад не будете на вријеме, па ми дајте на ово писмо цевач час прије и да сте здраво.“

У Подгорици 14 Јануара 1853.

(М. П.)

поштом: Омер с. р.

(Наставиће се.)

Из ЗЕТЕ, 30. Априла. — Јављам вам с радошћу о великоме задовољству нашега народа овђе, који је дочекао да види своју новоподигнуту прву светогу Ђорђа у Берима, која је нечовјечно разорена г. 1862 нападајем турскијем, а која је као наша држава.

Поради цркве, коју наш народ оградити није смио на земљишту овом изузимајући једне што је као кућа, морао је код сусједне и слободне своје браће у Бере по сата далеко ходити, да се Богу моли у прастарој и чудотворној цркви светогу Ђорђа, коју Турци и разорише, да се не би на једно скупљаји и Богу се молили, али ипак с нашом личном браћом Црногорцима направиле смо прву на велико задовољство наше браће у Пољанима и дијеле околине.

Иста црква ономад је довршена, и скорим ће се као што чујем освештати у славу светог великомученика Ђорђа.

Вриједно ће бити да вам овом приликом споменем, да у околини овога мјеста, гдје је ова црква ограђена у граници Црне Горе роди врло знаменито и добро вино, које се зове „берско вино“ и продаје се по добру цијену. Кад би били у стању да га радимо, као што се вина раде, оно би било још много боље и знаменитије и скупле.

Другијех новости немамо за сада одавде, но јавићу вам само то, да народ у Голубовцу смјера градити нову школу и у томе ће се помоћи мимо другога и новцем, који ће добити продајом садање куће, јер је ова доста неуспешна. Иста школа добила је од цетињске власти потребне књиге, на чему је јако благодарно. Сваки а особито братски дар са Цетиња добро нам је дошао, јер у невољном стању, у којем се ми налазимо, тешко нам се помоћи.

ЦЕТИЊЕ, 8. Маја. — Прекјуче је прослављен овђе Спасовдан — дан славне побједе црногорске на Граховцу г. 1858. После службе божје био је парастос јуначима вјечнога спомена, који изгинуше на јуначком бојишту за вјеру и отаџбину своју. На парастосу је чинодјествовао преосвећени г. митрополит, а присуствовала је Његова Свијетлост кнез Никола са својом свитом, гг. војводе уз учешће цијелога становништва. Нека је мир пепелу њиховом, а слава и вјечити спомен у Српству јуначкијем душама њиховијем!

— Јуче је отпутовао преосвећени митрополит г. Иларион са својим ђаконом одавде на Ријеку, одакле ће сутра у Бере, да на Никољдан 9. Маја освешта тамошњу нову цркву коју су Ђешњани са Ђешкопољцима заједнички саградили. Како смо разумјели, ово ће бити лијепа светковина, на коју се спрема сва Зета и Ђешкопоље, јер је ова црква на самој граници турско-црногорској.

ВИЈЕСТИ ИЗ НАШИЈЕХ И ТУБИЈЕХ ЗЕМАЉА.

* „Вандереру“ пишу из Сарајева, да су сви одношаји Турске такви, да жалостнији бити не могу. Турски чиновници само су просто оруђе честитих пашах, а ови су опет слуге Али паше (?) тирана јанинскога. Порези, наднице, подмитивање, све се силом отимље, а фанариотске владике су главни поборници и помагачи свих пашиних жељах. Народ проклиње једне и друге, и са стрпљењем подноси све те муке, чекајући час, у који ће очајањем устати да ријешу своју судбину. По ријечима дописниковим тај час ће скоро наступити. За привременога намјестника Дионисија, епископа Данила, вели дописник, да није ни у даљу боју од гласовитога Дионисије, само што је епископ Данило много лукавији и препреденији у вршењу насиља и глобљења, јер је човјек „изображен.“ Пошто је дописник избројио нека насиљништва, какових ми често приобћујемо, ввршује с примјетбом, да Порта ништо не може нити промијенити ово своје жалосно стање; она је са сваким валјом задовољна, који јој новацах шаље, па им пушта да жаре и паде по кеифу, али Бошњаци, да ће најзад умјети сами отрести се овога стања, па отоманска влада носити сама одговорност за ту катастрофу.

* „Папчевац“ јавља: Др. Светозар Милетић опет доби прески процес! Оптужише га због ставке у једном чланку „Заставе“, где је речено „да држава нема права на даље постојање, јер се Немци и Маџари сложише од Садовске битке, те само Славене гњече. Таквој држави пад се само може желети, а и у изгледу је.“ Имунитетна

комисија маџарског сабора поднела је у томе погледу свој извештај сабору заједно са списима што се на ту ствар односе, и предложила је сабору да га редовном суду може издати, јер се не може са тога подозревати, да у томе каквом политичком гонењу лежи. И дивна чуда! Фигуре маџарског сабора већином гласова примише горњи предлог, и издадоше га кајајама судским, који ће знати већ своје да сврше. Још се није једнога насилна мученик ни опростио, а већ хоће друго да му на врат туре, и ту веде нема никаквог политичког гонења! Овај поступак маџарских саборских дуктова, којима сигурно за леђи влада стоји, није само проста лична ствар; значајнија је она и по читав оштрогласни народ, јер кад се слободни заступници народних мисли и жеља тако гоне, каквом се добру може народ од њих надати, који исто осјећа и жели?

* Размирица турско-мисирска поред свега упињања још није легла, а и слаби су изгледи, јер Турска хоће да на Сујецу држи нешто своје војске а вицекраљ никако непристаје на то.

* Бугарско питање, као што јављају из Цариграда, као да ће опет пасти. Велики везир хоће да преда берат ексарху преко патријарха, а тиме би се само потврдила зависност бугарске цркве од патријарха.

* У Француској нема мир још никаква изгледа. Осим тога што се код Париза непрестано бију сада се почео покрет и по Француској ширити због чега је версаљска скупштина у великој кризи, и употребила је сва средства да спречи скупштину, коју је Гамбета саввао у Бордо. Значајно је, да се сада појављују републикански покрети и у Инглешкој у Италији па и у самој Русији, који као да су у свези с онима у Француској.

КЊИЖЕВНОСТ.

— „РАДЕНИК.“ — Тако се зове нов лист о којем смо већ јавили да ће излазити у Биограду. Сада смо добили угледни лист и по програму који је ту нашироко изложен, ми се радујемо овоме новом појаву у Србији, новоме и по правцу који је овај лист узео, а и по томе, што он попуњава празнину, коју је „Србија“ док је излазила у неколико попуњавала.

У програму се изриче да се напредовање огледа поглавито у материјалном благостању, образовању и слободи. Према томе „Раденик“ ће радити на томе, да наши економски одношаји наше образовање и наши држављански одношаји буду такви какви треба да су у сагласности са данашњијем развитком науке и свијести људске. И о нашој спољној одношајима казује „Раденик“ своје мисли овако:

„Наш је народ раскомадан и згњечен у разним државама. И ова два мала дела што су самостални, Србија и Црна Гора, опкољени су непријатељима који непрестано желе и раде да нас покоре, згњаве. Услед тога српски народ на свом „слободном“ огњишту принуђен је да живи вјечно у војничком стању. Ми мислимо да није нужно доказивати како је прека потреба да то војничко стање престане т. ј. да се српски народ ослободи и уједини. О овоме је писано и говорено сувише много у посљедње време спрам онога што је урађено. Али нико није могао да покаже темељ на коме би се могли сјединити сви раскинути дјелови Српства.

Ми оћемо да дођемо слободом до јединства а не обратно. Ево зато разлога.

Пре свега: ми нашим уједињењем са осталом браћом идемо на то, да увеличамо нашу умну и материјалну снагу тога ради, да наш општи напредак оснујемо на што ширем и тврђем темељу. Ми нашим уједињењем идемо на то, да утврдимо и унапредимо оно стање што га изрекосмо за наше унутарње одношаје. Ми смо дакле начелно дужни да иста начела ширимо и код друге наше браће и да на тај начин спремамо ако не будућу друштвену организацију српског народа а оно људе, који ће је разумјевати и који ће радити да је остваре одмах посље нашег ослобођења од спољнег притиска.

То је чисто начелна страна овог питања, али политички узроци гоне нас тако исто да овим путем корачимо народном јединству.

Српски народ живи у четири државе: Србији, Црној Гори, Аустро-Угарској и Турској и има четири законито-владајуће династије. Положај и одношаји ових држава утврђени су међународним правом и разним уговорима. Унут-

ра у земљи свака држава има своје припознате законе који одређују права држављана. Србија има свој устав, Срби у Аустро-Угарској своје „привилегије“, „патенте“, „дипломе“, „уставе“ и т. д. Други Словенски и несловенски народи, с којима смо више или мање измешани, стоје такођер с нама у разним државним одношајима па морају стојати и у будуће. Како ће се сад уредити сви ти одношаји на основу свију постојећих законитих права: „привилегија“, „хатихумајума“, „фермана“, „трактата“, „диплома“, „устава“ и т. д.? Ми мислимо да је то са свим немогуће. Сви закони што данас постоје код српског народа у разним крајевима ујачавају и држе постојеће одношаје. Али српски народ има право да сам собом располаже, да створи друге одношаје, да напише друге законе и да подере оне старе, што га оживљају у роство. Има ли веће бесмислице него кад закон напише бог-зна ко (може бити пре 1000 година као маџарски устав) а живи људи само да имају она права што им прописује та мртва артија?! За то стављамо као основу српског јединства слободу т. ј. право личности да по својој вољи уређује све своје одношаје.

Српски народ у слободној Црној Гори одржао се у слободи својом снагом. Српски народ у Србији ослободио се онда кад је устала „жука и мотика“ против дахијског зулума. Од како је Српски народ у Србији дао оставку на самоуправу и оставио великашима да се брину о народном ослобођењу има 40 и више година и наше ослобођење пузи као прв. Узрок је овоме казао Српски пјевац у првом устанку:

„Јер кнезови нису ради кавзи

„Нит су ради Турци изјелнице“

и у опште сви они којима данашње стање ујачава господовање и код којих је питање о народном ослобођењу и уједињењу питање „о политичкој ситуацији“ а не о животу и смрти народа. Политичка ситуација може никад и не доћи ако народ сам не ради да је удео. У нашем питању народног ослобођења она је удешена чим сви покорени народи у Турској и Аустро-Угарској тако свесни да заједнички устану против општих непријатеља. Материјална средства не ничу сама ако народ не ради да их створи или гдје их има да их добије у своје руке.

Из свију поменутих разлога ми изводимо овај закључак: Кад српски народ у Србији, Аустро-Угарској (ту је могуће) почне водити сам бригу о својим потребама и својим правима и дужностима, он ће увидити да му је то најпреца потреба, најсветије право и највећа дужност, да се ослободи од спољашњег притиска. Кад буде имао воље за то, има ће и снаге. А догле српско јединство зависиће од разних политичких комбинација, династичких рачуна и сплетака, честољубља неспособних и ко би још знао од чега. — „Радник“ ће обавештавати српски народ у свим српским крајевима где буде допирао о његовој правој снази и правом положају међу другим народима и прати ће борбу српског народа у свима крајевима за унутрашњу слободу која је пут к јединству.

Желимо да се овај лист што више распростре у нашем народу и ми живо препоручујемо свакоме, које пријатељ свој и народни. Уредник му је г. Буро Љочић а с њиме су у послу многи вриједни радници наши. Лист ће излазити три пута на недељу, а цијена му је годишње 60 гроша или 8 ф. Претплата се пише „Администрацији Раденика“, а примаће је радо и уредништво „Црногорца.“

СТЕЧАЈ.

Женски институт на Цетињу тражи двије учитељске помоћнице, и то једну за женски рад, а другу за српски језик; даље спадаће им у дужност надзиравање над ученицама и поучавање у домаћем газдинству. Годишња је награда свакој 300 ф. у сребру, храна са бесплатнијем станом и послугом, сувише путни трошак до Цетиња; а пошто одслужи двије године на неустојке даје остати, путни трошак за повратак.

Компетентније да су православне вјере, а првенство имаће оне, које су већ служиле у каквом заводу.

Које би хтјеле споменуто мјесто имати, треба најдаље до Илина-днева о. г. да се писмено са свједочама пријаве г. Спиру Ковачевићу, професору богословије.

На Цетињу, 29. априла 1871.

Надежда Пацевић

Управитељка женског Института.

Властник Ј. СУНДЕЧИЋ.